

Nowa ustawa o Fundacji Ucieczka, Wypędzenie, Pojednanie: Niemcy na pierwszym miejscu

Kamil Frymark

16 października w Bundestagu odbyło się pierwsze czytanie rządowego projektu ustawy o Fundacji Ucieczka, Wypędzenie, Pojednanie (Stiftung Flucht, Vertreibung, Versöhnung, SFVV). *Fundacja powstała w 2008 r.*, a jej zadaniem jest kultywowanie pamięci o przymusowych migracjach XX wieku, w tym o wysiedlonych w czasie II wojny światowej i po jej zakończeniu Niemcach, m.in. z dawnych ziem wschodnich Rzeszy i Czechosłowacji. Do jej celów należało zbudowanie wystawy stałej w Centrum Dokumentacji Ucieczka, Wypędzenie, Pojednanie (otwartej w 2021 r. w Berlinie). Dotychczas funkcjonowanie fundacji regulowała ustawa o Niemieckim Muzeum Historycznym (DHM) z 2008 r. Nowa podstawa prawna przewiduje wyłączenie fundacji ze struktur DHM i przekształcenie jej w samodzielną fundację federalną, podlegającą nadzorowi prawnemu MSW. Zmieniono również jeden z celów jej działania – dotyczący wystawy stałej w Centrum; wskazano w nim wprost przyznanie pierwszeństwa doświadczeniom niemieckich wysiedlonych (zob. Aneks).

Reforma spotkała się z poparciem Związku Wypędzonych (BdV) i polityków CDU/CSU oraz częściowo AfD. Krytykują ją zaś niektóre środowiska historyków i ugrupowanie Zielonych, obawiające się osłabienia europejskiej perspektywy wystawy stałej w Centrum. W związku z poparciem ze strony partii koalicji należy zakładać, że w komisji nie dojdzie do zasadniczych zmian tekstu i ustawa wejdzie w życie w podobnym brzmieniu.

Przyjęcie ustawy wzmocni wpływ MSW, obecnie pod kontrolą CSU, na politykę historyczną RFN. Ponadto poprzez wskazanie, że upamiętnienia wysiedleń mają koncentrować się na doświadczeniach Niemców, nowe prawo przygotowuje grunt dla zmiany wystawy stałej w Centrum.

Komentarz

- **Ustawa jest kolejnym etapem podporządkowania instytucji zajmujących się polityką historyczną RFN chadecji i przygotowuje zmianę wystawy głównej w Centrum Dokumentacji Ucieczka, Wypędzenie, Pojednanie w Berlinie.** W listopadzie 2025 r. rząd przeniósł kompetencje nadzoru nad SFVV i Federalnym Instytutem ds. Kultury i Historii Niemców w Europie Wschodniej (BKGE) do MSW. Szczególnie aktywną rolę w tych działaniach odgrywają politycy CSU, tradycyjnie związani ze środowiskiem wysiedlonych. 23 lipca br. przewodniczący Grupy Wypędzonych we frakcji CDU/CSU Klaus-Peter Willsch pozytywnie ocenił pomysł usamodzielnienia fundacji oraz ustawowego doprecyzowania pierwszeństwa niemieckich doświadczeń. Jednocześnie zażądał szybkiej zmiany

wystawy stałej, względem której część wysiedlonych wysuwa zarzut niedostatecznej empatii wobec ich cierpień. Poparcie dla reformy wyraził także przewodniczący BdV Stephan Mayer (CSU).

- **Zmiana wystawy stałej wydaje się przesądzona, jednak konkretne elementy korekty nie są jeszcze znane.** Odnowienie ekspozycji popiera nowy dyrektor Centrum Roland Borchers. Zapowiedział je w trakcie spotkania z władzami Unii Wypędzonych, Przesiedleńców i Mniejszości Niemieckich CDU/CSU (UdVA) 6 lipca, wskazując na silniejsze skoncentrowanie prac fundacji na jej głównym temacie, czyli wypędzeniach Niemców, oraz na zwiększeniu rozpoznawalności Centrum. Borchers opowiada się przede wszystkim za punktowymi modyfikacjami wystawy, w tym w sposobie oprowadzania zwiedzających, w części wprowadzającej czy poprzez silniejsze wykorzystanie relacji świadków historii. Wskazywał też na potrzeby bardziej empatycznego przedstawiania doświadczeń indywidualnych oraz modyfikacji w warstwie wizualnej ekspozycji. Dotychczasowa wystawa prezentuje niemieckie wysiedlenia w kontekście agresji III Rzeszy, okupacji Polski oraz europejskich przymusowych migracji. Spotkała się ona z uznaniem większości niemieckich i polskich historyków.
- **Za radykalnymi zmianami w wystawie stałej Centrum opowiada się również AfD.** Politycy tej partii zarzucają aktualnej ekspozycji nadmierne osadzanie niemieckich wypędzeń wśród historii innych migrantów, w tym uchodźców z Syrii i Ukrainy. Podczas debaty w Bundestagu 25 czerwca Matthias Helferich (AfD) skrytykował obecną wystawę za relatywizowanie cierpienia Niemców i podporządkowanie ekspozycji narracji o niemieckich sprawcach oraz ofiarach nazizmu. Götz Frömming (AfD, rzecznik frakcji ds. kultury) określił z kolei powojenne wypędzenia Niemców jako zbrodnię przeciwko ludzkości. Co więcej, AfD wiąże kwestię polskich żądań odszkodowawczych z „krzywdami niemieckich wypędzonych”. Podczas debaty 25 czerwca Ronald Gläser (AfD) krytykował rząd RFN za przyjmowanie „jednostronnie polskiej perspektywy”. Domagał się, aby rozmowom o rekompensatach dla polskich ofiar niemieckiej okupacji towarzyszyło uwzględnienie wywłaszczeń, prześladowań i „zabójstw niemieckich wysiedlonych”.

ANEKS

Główne założenia nowej ustawy o Fundacji Ucieczka, Wypędzenie, Pojednanie (SFVV)

- Przekształcenie SFVV w samodzielną fundację federalną prawa publicznego. Bezpośredni nadzór prawny będzie sprawować MSW, które politycznie odpowiada za fundację już od 1 listopada 2025 r., kiedy przejęło od pełnomocnika rządu federalnego ds. kultury i mediów kompetencje dotyczące niemieckich wysiedlonych i ich dziedzictwa historycznego.
- Przedstawiciel wskazany przez MSW obejmie przewodnictwo w zwiększonej z 21 do 22 członków radzie fundacji i będzie miał głos rozstrzygający w przypadku remisu w głosowaniu. Ponadto **bez jego zgody rada nie będzie mogła podejmować uchwał w sprawach budżetowych i personalnych, w tym dotyczących powołania lub odwołania dyrektora.** Do tej pory analogiczne uprawnienie przysługiwało przedstawicielowi pełnomocnika rządu ds. kultury i mediów, który miał także zagwarantowane

przewodnictwo w radzie. Po wejściu w życie nowej ustawy w skład rady z urzędu wejdzie pełnomocnik rządu federalnego ds. przesiedleńców i mniejszości narodowych.

- Projekt przewiduje dodanie do art. 2 ust. 2 pkt 1 nowego elementu o realizacji celu fundacji w kontekście wystawy stałej: „Utworzenie, utrzymywanie i dalszy rozwój wystawy stałej poświęconej ucieczce i wypędzeniom w XX wieku, z uwzględnieniem ich tła i uwarunkowań historycznych oraz europejskich wymiarów i następstw, przy czym główny temat wystawy (*Schwerpunkt*) stanowią ucieczka, wypędzenia i integracja Niemców podczas II wojny światowej i po jej zakończeniu”. Dotychczasowa ustawa z 2008 r. nie ustanawiała pierwszeństwa dla doświadczeń niemieckich.